

50

år efter

50 år efter

Af Erik Gustafson

Søborg, den 26. januar 1995

Jeg har haft mareridt i nat. Det har jeg haft så mange gange. Det er ubehageligt, for det ødelægger min søvn. Der er nok ikke noget at gøre ved det, for sådan har jeg haft det i perioder, siden jeg sad i KZ-lejr for 50 år siden.

Dengang vi blev frigivet, var det jo ikke moderne (som det er i dag) at få psykologhjælp, når man havde været ude for hårde psykiske belastninger. Det kan ikke undgås, at jeg af og til tænker på de rædsler, vi dengang gennemgik. Jeg gør det ikke bevidst, men i den senere tid har jeg ofte i tankerne været tilbage i den tid.

Sidst i marts måned befandt jeg mig i Leipzig sammen med 400 af mine kolleger og politikammerater. Vi havde lige fået at vide, at vi snart ville blive frigivet. Svensk Røde Kors havde fået tilladelse til at hente os og køre os nordpå. Det var en vidunderlig meddelelse. Kunne det virkelig være rigtigt? Skulle denne rædselsfulde tid endelig være forbi? Vi jublede alle sammen, men samtidig var det med stort vemod, at vi tænkte på de kammerater, vi havde mistet undervejs.

Det var modbydeligt og forbryderisk, det tyskerne havde gjort mod os dengang under hele vort ophold i Tyskland – overfaldet os og frarøvet os vores frihed.

Overfaldet på mig fandt sted på Ordrup politistation. De tyske soldater væltede pludselig ind på den lille politistation. De opførte sig som sindssyge, og det var de sikkert også

lige i det øjeblik. Det var en rystende og meget ubehagelig oplevelse. Jeg var i færd med at afhøre en yngre kvinde. Hun tissede i bukserne af skræk. Hun blev heldigvis senere frigivet. Det var måske derfor.

Mine to kolleger og jeg blev først den næste dag transporteret væk fra stationen. Vi blev kørt ind til Vestre Fængsel, hvor vi sammen med kolleger fra andre politistationer blev indespærret.

Den 23. september om morgenen blev vi kommanderet ned i gården, hvor der stod opstillet et stort antal præievogne. Vi blev placeret i de forskellige vogne, og vi var mange, bl.a. kollegerne fra Kystbevogtningen og politistationerne nord for København.

Vi kørte sydpå, og der blev gættet og snakket om, hvor vi dog skulle hen. Vi fortsatte med at køre mod syd. Efterhånden blev vi noget tavse og modløse. Tankerne fór gennem hovedet på mig. Hvad kunne der gøres for at slippe ud af denne ubehagelige situation? Der var ikke rigtig noget at gøre, men hele tiden sagde jeg til mig selv: Foretag dig nu ikke noget dumt, for så slipper du sikkert ikke levende fra det.

I vor nærmest apatiske tilstand blev vi pludselig alle mere bevidste. Ikke så underligt. Vi havde nemlig gjort ophold i Gedser Havn. Så blev vi hurtigt klar over, hvad klokken havde slået. Vi skulle overføres til Tyskland. Jeg havde aldrig følt mig så hjælpeløs før.

I løbet af aftenen blev vi sejlet til Tyskland. Der var ingen servering om bord. Anløbet Travemünde Havn blev vi på jernbanestationen der kommanderet ind i nogle mægbeskidte kreaturvogne. 50 personer i hver vogn. De fleste af os måtte nøjes med en

ståplads. I det ene hjørne af vognen var placeret en tom marmeladespand på størrelse med en gulvspand. Den skulle være vores toiletspand. Det varede ikke længe, før den flød over. Efterhånden var der en modbydelig stank i hele vognen. Samtidig var vi alle efter fire døgn uden vand og sæbe meget frastødende at se på.

Hen mod midnat nåede vi frem til Hamburg, hvor vi gjorde holdt på et stort jernbaneterminal. Dørene blev låst udefra, og de to vagtsoldater forlod os. Hele natten varede dette ophold. Det var ret koldt, og vi havde hverken tæpper eller halm i vognene. Vi var jo også noget utrygge, for vi vidste alle, at Hamburg af og til blev udsat for voldsomme bombardementer, men heldigvis for os var der ro den nat.

Neuengamme

Om morgenen kom de tyske vagtsoldater tilbage, og transporten fortsatte til KZ-lejren i Neuengamme. Her vrimlede det med skarpt bevæbnede SS-soldater, og de førte os ind i lejren. Det var så første gang, jeg så en KZ-lejr. Det var utroligt og lammende, det vi så. Det gøs ligefrem i mig. Vi var efterhånden meget udmattede af mangel på søvn, mad og væske. Inden for lejringgangen lå den store appelplads, og de små beboelsesbaracker var placeret udenom. Der var masser af fanger overalt og iført en elendig beklædning. Alle var kolossalt afmagrede, som om deres hud var trukket direkte ned over deres skeletter.

I deres elendighed blev de samtidig jaget af sadistiske SS-folk. Det var rystende at se, og hvad ventede der så ikke os? Dengang havde jeg været politimand i fire år og havde allerede oplevet meget af livets elendighed,

men hvad jeg så her, havde jeg aldrig i min vildeste fantasi kunnet forestille mig.

Af røgen fra krematoriets skorsten kunne jeg se, at der blev arbejdet på højtryk for at få fjernet den sidste afmagt og elendighed.

Vi blev ført til en bygning til bad og aflusning. Vi skulle aflevere vores uniformer og blev derefter klædt i noget forfærdeligt civilt tøj, som tilsyneladende havde tilhørt tidligere, nu afdøde fanger. Intet passede, så vi så utroligt morsomme ud. Jeg trak lidt på smilebåndet, men jeg mente selvfølgelig ikke noget med det, for vi var jo havnet i helvedes forgård.

I lejren var der en utrolig ondskab og foragt over for fangerne. Hele tiden hørtes der råb og skrig, og der foregik direkte overfald fra disse gale SS-soldater.

Vi boede under elendige forhold. Maden var utilstrækkelig og næsten uspiselig. Vi blev pålagt pligtarbejde, og en dag hvor jeg kom hjem fra mit jordarbejde, bemærkede jeg, at der var kommet nogle danske, uniformerede politifolk. Det var tilfangetagne kolleger fra Jylland, og mellem de nyankomne fik jeg pludselig øje på Aksel, min bror, der var ansat ved politiet i Århus. Jeg fik kontakt med ham og selvom vi mødtes her i dette helvede, følte vi alligevel stor glæde ved at hilse på hinanden. Det skulle vise sig, at vi under dette lange ophold kunne være til stor støtte for hinanden.

Opholdet i denne lejr varede ca. to uger, og den 5. oktober fik vi atter vore uniformer udleveret. Vi skulle på en transport. Hvorhen vidste vi ikke. Ugen forinden havde nogle af vores kolleger allerede forladt lejren. Vi vidste ikke, hvor de skulle hen. Endelig forlod vi

andre også denne hæslige og ubarmhjertige lejr.

Vi marcherede til jernbanesporet, hvor kreaturvognen allerede ventede os. Vi blev fulgt til stedet af de råbende og kommanderende SS'ere. Igen skulle vi være 50 mand i hver vogn. Vognene var igen tomme på nær marmeladespanden i hjørnet. Undervejs blev vi overvåget af de utilregnelige SS'ere. Vognen, hvor jeg var blevet anbragt, havde tidligere været anvendt til transport af grafit. Så efterhånden var vi blevet godt svinet til. Inden vi forlod lejren, havde vi fået udeleveret en humpel rugbrød, der skulle være vores ration på rejsen. Det var, hvad der kunne blive til os, og det viste sig, at transporten kom til at vare 44 timer.

Vi blev efterhånden klar over, at vi kørte sydpå. De sædvanlige åndehuller, der sædvanligvis findes i kreaturvogne, var her lukket til, men gennem nogle smalle åbninger i sammenføjningerne kunne man godt følge den videre transport. Vi skiftedes lidt til at sidde og stå op. Der var to vagtsoldater i vognen, som af og til blev udskiftet. Det var ved at blive ret anstrengende, da vi var både sultne og tørstige. Den første nat var overstået, og vi kørte videre mod syd. Vi så ulækre ud. Vi kunne jo ikke blive vasket, og "toiletspanden" var for længst løbet over.

Vi holdt adskillige gange ved mindre stationer. En gang holdt vi ved en større station, og her kunne vi se nogle tyske Røde Kors folk komme trækkende med en kærre med mad- og vandbeholdere. Vi blev helt glade, men det kunne vi have sparet os. Det var ikke til os, men til det tyske mandskab. Jeg glemmer det aldrig. End ikke vand kunne de unde os.

Vi kørte videre, og pludselig kunne jeg mærke, at jeg havde fået tynd mave. Jeg gjorde vagterne begribeligt, at de skulle åbne døren på klem. Det gjorde de så ret modvilligt. Jeg trak hurtigt bukserne ned og stak bagen ud. Jeg var lige i gang, da de pludselig ville trække mig ind. Jeg drejede hovedet lidt for at kigge ud. Vi kørte netop forbi en station med mange mennesker på perronen. Jeg håber, jeg fik ram på dem. Alle, der overværede det kostelige syn, dog bortset fra soldaterne, morede sig. Et lille lyspunkt. Dog ikke helt for mig, da der ikke fandtes noget toiletpapir.

Buchenwald

Efter endnu en nat i kreaturvognene nåede vi frem til byen Weimar. Her blev vi overført til en lille bjergbane, der førte os op til KZ-lejren Buchenwald, der skulle blive vores opholdssted de næste tre måneder. Vi var trætte og udmattede, ja vel nærmest forkomne. Jeg havde aldrig hørt om Buchenwald før. Det første, vi bemærkede, var et stort areal, hvor der tydeligvis havde været bombet.

Vi erfarede så senere, at sådan et bombardement havde fundet sted for ganske nylig. Der havde ligget nogle store fabriksbygninger, hvor der blev fremstillet dele til krigsindustrien. Der havde beklageligvis været beskæftiget mange fanger her, og mange var blevet dræbt.

Vi blev nu ført ind i den egentlige lejr. En jernlåge midt i en stor træbygning var hovedindgangen. Lige indenfor lå den store appelplads, der efter sigende kunne rumme op til 40.000 fanger. Vi gik over pladsen ned til en stor stenbygning, hvor vi skulle klæde os af. Vi fik et hurtigt bad og blev afluset. De

fleste af os blev klædt i en stribet fange-
dragt, men da der ikke var nok af dem, fik de
øvrige deres uniformer igen.

Da dette var overstået, blev vi anvist nogle
store træbarakker, hvor vi skulle have op-
hold. Hver barak havde plads til 700 perso-
ner, men så var vi også pakket godt sam-
men.

Inde i barakken var der langs hver side lavet
køjepladser i tre etager. Køjepladserne
havde et mål på 2x3 meter, og der var ca. 50
cm mellem etagerne. I hver køje skulle der
være plads til 10 personer. Det lyder helt
utroligt, men det er ikke nogen skrivefejl.

Den barak, jeg opholdt mig i, havde hverken
fået tildelt tæpper eller madrasser. Så vores
leje var den rå træflade. Bortset fra nogle
smalle ovenlysvinduer var barakken ikke for-
synet med vinduer. I den ene ende af den
store barak var der et lille rum, hvor der var
en enkelt vandhane og en tisserende.

I midten af barakken var der nogle små rum,
hvor der var plads til Blockälteste og Stuben-
dienst. Blockälteste skulle sørge for barak-
kens trivsel. Han var også fange, men hørte
til de ældste fanger i lejren. Han var tysker
og havde været indespærret siden 1937.

I nærheden af barakken var et lavt stenhus,
hvor vi havde fælles toilet. I midten af byg-
ningens længderetning var støbt en dyb ce-
mentrende, hvis øverste kanter ragede ca.
50 cm op over gulvarealet.

I midten langs hele randen var anbragt en
tynd trælægte, så de trængende kunne
sidde på hver side med ryggen til hinanden.
Når der var fuldt optaget, kunne der sidde
ca. 30 personer på hver side. Da der var
mange, der led af dysenteri, særligt jøderne,

skulle man være meget varsom, inden man
satte sig. Det var bare om at komme væk,
hvis man hørte én havde dårlig mave. Der
fandt intet toiletpapir, så man skulle være
meget opfindsom, når ens ærinde var afslut-
tet.

I forlængelse af bygningen var et vaskerum
med flere vandhaner, så her indfandt jeg
mig hver morgen og rengjorde mig, så godt
jeg kunne. Mit håndklæde var en gammel
undertrøje. Længere bagud var der et rum,
der blev benyttet til lighus. Om formiddagen
kom der den ene kærre efter den anden
med lig af fanger, der var afgået ved døden i
løbet af natten.

Det var i perioder uhyggeligt, hvad der blev
transporteret af lig til lighuset. I perioder,
når epidemier hærgede lejren, kunne døds-
faldene være op til 40-50 om dagen. Senere
blev de opsamlede lig transporteret videre
til lejrens krematorium. Det var især i jøder-
nes store telt, at det store antal dødsfald
skete.

Jøderne "levede" også under langt stren-
gere vilkår, end andre i lejren. De havde
f.eks. ingen køjer i deres telt, men måtte
tage til takke med en plads på den bare jord,
der som regel var meget fugtig, idet teltet
var opsat på et skrånende terræn.

Det varede ikke længe, før Aksel og jeg blev
udtaget til en arbejdskommando, der kald-
tes Baukommando Drei. Vi blev jaget op kl. 4
om morgenen. Vi skulle møde på den store
appelplads kl. 5. Efter optælling her blev vi
ført ud af lejren gennem porten sammen
med mange andre fanger.

Ved porten stod der SS'ere på hver side. Ak-
sel og jeg var her mange gange vidner til,
når jøderne gik foran os, at SS'erne morede

sig med at piske og håne disse jøder. Jøderne var kun iført en lang skjorte og havde ingen sko. Jøderne var i en elendig forfatning.

Uden for lejren arbejdede jøderne i et stort stenbrud. Jeg var på stedet flere gange og overværede den mest grusomme mishandling af jøderne. De blev pisket og sparket, så de mange gange segnede.

Aksel og jeg skulle arbejde i en større udgravning. Vi var bl.a. sammen med ca. 20 andre kolleger. Der var i øvrigt også fanger her af andre nationaliteter. Vi skulle lave fundamentet til lejrkommendantens nye bolig. Det var utrolig hårdt at opholde sig her ca. 12 timer om dagen. Der kunne somme tider være op til 15 frostgrader, og når det så var tøvejr eller regn, var der meget mudret. Det var nærmest grusomt at være der i den tynde fangedragt – uden undertøj og iført sommersko.

Lejrkommendantens kone var for øvrigt meget interesseret i at få lavet lampeskærme af tatoveret menneskehud, så Aksel og jeg var lykkelige for, at vores hud ikke var forsynet med sådanne kunstværker.

Vi blev ført tilbage til og ind i lejren ved 18-tiden. Så fik vi en suppe lavet på kålrabi, men det var ikke altid, vi nåede at få den fortæret, idet der kunne blive kaldt til appel. Sådanne appels kunne i værste fald vare op til fem timer. Det var en prøvelse, især i dårligt vejr. Vi frøs, så det isnede gennem kroppen.

Et stort lyspunkt var det, da dansk Røde Kors fandt frem til os. Det gav os både mod og kræfter. De pakker, vi modtog fra Røde Kors gennem hele vort fangenskab, har uden tvivl reddet mange af os fra døden.

Efterhånden tog sygdommene for alvor fat i os. På et tidspunkt var der ca. 600 af os, der var så syge, at vi havde en feber på omkring de 40 grader. De fleste led af f.eks. pande-, bihule-, hals- og/eller lungebetændelse. Døden begyndte for alvor at gøre sin høst blandt os. Humøret var efterhånden på nulpunktet.

Jeg gik heller ikke fri. En dag, hvor jeg arbejdede i udgravningen, følte jeg mig meget syg. Det svimlede for mig, og jeg rystede over hele kroppen. Jeg konstaterede, at mine pulsslag var meget hurtige. Så ingen tvivl om, at jeg måtte have høj feber. Det var en meget anstrengende dag at komme igennem for mig. Da jeg nåede hjem til barakken, fik jeg målt min temperatur. Jeg havde 41,2.

Vi havde heldigvis lige fået Røde Kors pakker, så den hjalp mig til at blive indlagt i lejrens revir. Jeg fik en enkelt overkøje, men jeg gjorde alt for ikke at falde i søvn. Jeg var faktisk bange for ikke at vågne op igen.

Næste morgen, da dagslyset udefra oplyste sygestuen, kunne jeg se mig omkring og fik øje på min gode ven Karise. Jeg vidste intet om, at han var syg. Der var så mange politifolk i lejren, at det ikke var muligt at følge hinanden.

Under stuegang om formiddagen overværede jeg, at Karise fik tømt sine lunger for væske. Jeg beundrede ham faktisk, for han gav ikke et kny fra sig. Jeg syntes, at han nærmest smilede. Jeg havde måske taget fejl. Det var måske bare en trækning i hans ansigt.

Jeg var indlagt på reviret i tre dage, så var jeg allerede feberfri. Så udskrev de mig. Jeg kom ikke på rekreation. Allerede næste dag skulle jeg møde på mit arbejde i den store

udgravning. Jeg syntes, at jeg kunne mærke, at jeg ikke ville slippe godt fra det. Min gode ven Ulsfort, der havde arbejde i lejrens krematorium, mente, at han både kunne skaffe Aksel og mig arbejde der. Det lykkedes, og et par dage efter mødte vi på det nye sted.

Det var et uhyggeligt sted, men der var varmt, da der altid var fuldt tryk på de seks højovne. Nede i kælderens var der fyldt op med nøgne lig. De lå stablet i flere lag og var alle skåret op fra skamben til brystben. Der var anbragt jernkroge i to meters højde på samtlige vægge. Fra kælderens var der en elevator, der transporterede ligene op til de store ovne.

Det er rystende at tænke på, at netop der endte 57 af mine kolleger deres dage.

I løbet af en uges tid havde Aksel og jeg fået nok af det makabre sted. Ikke en gang varmen kunne få os til at blive, og det var ikke vanskeligt for os at komme tilbage til det tidligere arbejdssted i udgravningen.

Da både Aksel og jeg var klar over, at det ville være nødvendigt for os at beskytte os noget mere mod kulden, organiserede vi to tæpper. Af det ene tæppe fik vi hver en såkaldt poncho, og det andet tæppe skar vi i strimler. Disse tæppestrimler vikledes vi om benene. Til aftenappellen havde vi iført os disse ting under den sædvanlige beklædning. Appellen var nærmest en nydelse den aften.

Da SS'eren skridtede fronten af og nærmede sig os, hviskede jeg til Aksel: "Hvis han opdager dit nye undertøj, bliver du sikkert hængt". Aksel kiggede lidt på mig og sagde så: "Så må du være klar over, at så siger jeg, at du har et sæt magen til, for du tror vel ikke, at jeg vil hænge alene i galgen? "

Vi blev heldigvis ikke afsløret, men var vi blevet afsløret, er der nok ingen tvivl om, at vi var blevet hængt. Det var som regel om søndagen, der fandt hængninger sted på den store appelplads. Undertøjet havde sin virkning. Jeg blev ikke syg af kulde mere.

I øvrigt modtog vi under opholdet i Buchenwald en Røde Kors-pakke indeholdende en stortrøje, støvler og anden beklædning. Det var en meget stor hjælp, der hjalp os til at klare den onde tid.

Midt i december opstod der pludselig rygter om, at vi skulle hjemsendes inden jul. Det lød forjættende, og nogle dage senere skulle vi ikke på arbejde. Vi fik vore uniformer udleveret, og vi skulle tømme barakkerne. Herefter skulle vi tage ophold i lejrens såkaldte biograf.

Ventetiden blev fordrevet med optræden af de mere talentfulde kolleger. Pludselig fik jeg mavekneb. Jeg skulle hurtigt udenfor. Det var bælgmørkt, men stjerneklart. Det var bidende koldt, men jeg måtte hurtigt have bukserne ned. Jeg var virkelig hårdt ramt. Havde jeg måske fået dysenteri? I forvejen var der ca. 100 af vore kolleger, der var så syge, at de ikke kunne komme hjem sammen med os. Der var ved at gå panik i mig. Jeg blev for første gang rigtigt bange. Skulle jeg nu blive i Buchenwald? Det her kunne jeg vist ikke klare alene.

Resolut lagde jeg mig derfor ned på knæ på den frosne jord, foldede mine hænder, så op mod himlen og bad så inderligt, jeg kunne om ikke at blive forladt her i dette helvede. Jeg var stadig våd i mine bukser. Der var jo intet toiletpapir. Jeg gik tilbage til biografen. Aksel så på mig, men sagde ingenting.

Om morgenen, da det blev lyst, blev vi alle ført op til den store appelplads. Det var utroligt koldt, og det følte mere bidende, fordi blæsten samtidig fejede over pladsen. Det var omkring 15 graders frost. Hele dagen opholdt vi os her uden vådt eller tørt. Endelig om aftenen blev der kaldt til afgang.

I samlet kolonne forlod vi nu endelig lejren. Så snart vi kom uden for porten, blev vi noget chokerede over at se alle disse skarpt bevæbnede SS'ere opstillet på begge sider af vejen op til jernbanestationen. Transporten skulle atter foregå i de sædvanlige kreaturvogne. Humøret raslede ned, da vi blev klar over, at vi alligevel ikke skulle hjem. Igen 50 personer i hver af de tomme vogne. Vi kørte hele den lange nat. Ingen kunne komme til at sove. Vi var meget trætte. Det var den anden nat i træk uden søvn eller fødevarer af nogen art.

Mühlberg

Næste dags formiddag nåede vi frem til krigsfangelejren Mühlberg. Fra stationen, hvor vi gjorde holdt, var der ca. 5 km til den store lejr. Turen foregik til fods. Vi var så udkørte, at vi nærmest bevægede os automatisk. Da vi nåede frem til lejren, gjorde vi holdt udenfor langs en granskov. Det frøs ca. 20 grader, og i den bidende kulde ventede vi her det meste af dagen. Der var mange af os, der var meget syge og havde høj feber.

Endelig blev vi beordret ind i den store lejr. Her opholdt sig i forvejen krigsfanger fra de fleste af de krigsførende lande. Inde i lejren fik vi tildelt nogle absolut helt tomme barakker, hvor de fleste af vinduerne var knust. Stadig ingen mad. Inden mørket faldt på, nåede vi lige at lægge os og fordele os på den store gulvflade. Det følte, som om man

lagde sig på en isflage. Om morgenen var vi helt stive af kulde. Muskler og led smertede og kunne næsten ikke bevæges.

Pigtråden udenfor var belagt med et tommetykt islag, og endnu havde vi ikke fået mad. Sygdommene tog igen rigtigt fat blandt os. Der var intet vand at få i vort helt afspærrede område. De engelske krigsfanger var åbenbart klar over vor situation, for op ad dagen sendte de en vandvogn over til os. Det var dog ikke vand, de havde bragt os, men dejlig te. Vi stod i en lang kø for at komme i betragtning. Forinden havde vi dog besøgt krigsfangerens losseplads for at finde tomme konservesdåser til teen. Vi havde ikke fået udleveret bestik. Nogle af os brugte også teen til personlig hygiejne. Dagenes sneglede sig afsted, og de var anstrengende at komme igennem.

En dag blev Aksel syg. Han havde fået dysenteri. Han var så afkræftet, at han ikke selv var i stand til at besøge det fælles toilet. Jeg måtte støtte ham frem og tilbage. Det tog nogen tid, inden han havde kæmpet sig gennem de hårde dage.

Vi var begyndt at få udleveret nogle utilstrækkelige rationer mad om dagen, men da vi nåede frem til juleaftensdag, fik vi udleveret en lidt større portion, der også skulle gælde for begge juledagene. Aksel og jeg fortærede straks hele rationen. Hen mod aften holdt én af kollegerne en lille andagt i en af barakkerne. Der blev sunget nogle julesalmer, og der var ikke et øje tørt. Det var utroligt gribende at være med her. Herefter gik vi hver til sit. Vi skulle nå at lægge os til rette på gulvet, inden mørket faldt på. Der var jo intet lys i vore barakker. Vi frøs, og vi sultede, så det smertede. Det var meget trist. Den juleaften glemmer jeg aldrig.

Leipzig

Den 28. december blev der sendt en transport afsted til Leipzig. Det drejede sig om 250 kolleger, og Aksel og jeg var så heldige begge at komme med her. Transporten foregik om dagen i kreaturvogne. Ved aftenstid nåede vi frem til en station i udkanten af Leipzig, Herfra spadserede vi til vort nye opholdssted. En bygning med et større rum, der tidligere havde været anvendt som balsal. Her fik hver af os tildelt en køje med madrasser og tæppe. Det var en stor forbedring.

Bygningen var også forsynet med køkken og toiletter, men mad var der stadig intet af. 150 kolleger var kommet til stedet ca. en uge før vi andre. Vi blev budt velkommen af lejrens kommandant, underofficer Schmidh, der havde en hysterisk optræden i form af råben og skrigen. Vi fik at vide, at vores opgave skulle være oprydning i Leipzigs ruiner, og vi skulle allerede begynde den følgende dag.

I gamle sporvogne blev vi transporteret ind i midten af byen, hvor vi på Augustus Platz blev fordelt til forskellige arbejdspladser. Midtbyen var utroligt ødelagt efter store bombardementer. Bygninger var totalt smadrede.

Aksel og jeg blev sammen med tre andre kolleger sat til oprydning i en nedbombet fabrikk, hvor kun kælderetagen og 1. etage var brugbare. Der var adskillige russiske, kvindelige fanger beskæftiget her. Vi skulle rense mursten og nedtage murvægge, der stod alene tilbage.

Vi var virkelig udsultede på dette tidspunkt, så Aksel og jeg besluttede, at vi skulle prøve at skaffe nogle fødevarer. Jeg, der ikke er ry-

ger, havde flere pakker cigaretter i min besiddelse. Det var cigaretter fra Røde Kors-pakker. Det var hård valuta. Vi trak lod, og det var Aksel, der skulle afsted først. Det var en 80-årig mand, der var sat til at kontrollere os, men ham blev vi rigtigt gode venner med.

Aksel var borte i mange timer, og jeg var ved at blive noget nervøs. Han kunne jo være blevet taget af Gestapo, men pludselig ankom han ind over ruinmuren. Han havde skaffet et helt rugbrød for en pakke cigaretter.

Han havde også fortæret en del af det. Jeg hjalp ham så med at spise resten. Det var en dejlig fornemmelse for en gang skyld at føle sig fyldt op. Selvom der ikke var smør på brødet, gled det ned uden besvær. Den ene dag efter den anden gik på den måde, og vi begyndte at føle os lidt frie. Desuden havde vi i lejren den glæde, at Røde Kors atter indfandt sig med pakker til os.

Aksel og jeg skiftedes til at tage afsted ind til byen for at skaffe fødevarer. Vi blev til sidst så dystre, at vi købte rationeringsmærker, så vi af og til kunne gå på restaurant og få et varmt måltid.

En dag var det imidlertid ved at gå galt. Vi var kommet ind på en restauration, hvor der opholdt sig mange fremmedarbejdere. Vi bestilte to portioner Stamessen. Vi havde lige fået den serveret, da der kom to civile Gestapo-folk ind ad døren. Modsat vores side begyndte de at kontrollere Ausweis. Sådan et havde vi af gode grunde ikke, så vi blev enige om at forlade restaurationen så ubemærket som muligt.

Vi havde desværre ikke fået spist færdig. Jeg syntes, vi kom godt afsted, men pludselig

blev vi klar over, at vi blev forfulgt af den ene Gestapo-mand. Jeg satte farten godt op ind over ruinerne, som vi efterhånden kendte ud og ind. Uden jeg havde bemærket det, havde jeg fået et forspring. Aksel var ikke fulgt med. Jeg vidste godt, at jeg var hurtigere end ham, men ligefrem lunte afsted behøvede han da ikke. Var han måske blevet indhentet? Jeg ventede lidt, og endelig kom han humpende. Jeg brokkede mig lidt og sagde til ham: ”Hvor blev du dog af, Aksel?” Hvortil han svarede: ”Den forbandede Gestapo-mand indhentede mig og ville tale med mig, men da jeg jo ikke kan tale tysk, måtte jeg desværre nedlægge ham, og lige i øjeblikket tror jeg heller ikke, han kan tale tysk.”

Aksel havde efterhånden fået sine gamle kræfter igen. Han var jo i besiddelse af et jysk mesterskab i brydning det år, han blev taget af tyskerne. I dag er Aksel anbragt på et plejehjem, hvor han nu har været i to år, fordi han ikke længere kan klare sig selv. Han har ligesom mange af sine kolleger pådraget sig livsvarige mén forårsaget af de store belastninger, han var udsat for under sin deportation.

Vi nåede tilbage til fabrikken, og ingen havde savnet os. Vi var i flere dage meget nervøse, men der blev ikke fundet frem til os. Jeg ville nødtigt miste Aksel.

Dagene gik med forskellige oplevelser inde i midtbyen på vor arbejdsplads. En dag var jeg imidlertid ikke på arbejde. Jeg havde pådraget mig en stor og smertende tandbyld i venstre side af undermundens. En soldat førte mig til en fangetandlæge. En SS-officer, der var leder af klinikken, så mig ind i munden og besluttede, at jeg skulle have fjernet to tænder i undermundens. Det var en

russer, der skulle foretage udtrækningen. Ingen bedøvelse, men jeg må sige, han kunne sit arbejde.

Når vi var på vores arbejde inde i byen, så vi ofte overflyvninger af allierede fly. Tyskerne løb altid i beskyttelsesrum, når der var luftalarm, men det gjorde vi ikke. Vi stod altid og nød det flotte syn af de store formationer på den blå himmel, men den 27. februar, da der atter var luftalarm, forstod vi først rigtig tyskernes frygt. Vi stod som sædvanlig og betragtede de mange fly, da vi i det fjerne kunne høre, der blev bombet. I løbet af ganske kort tid brød helvede løs. Bomberne regnede ned over os. Da vi ikke kunne nå at komme i beskyttelsesrum, løb vi ned i fabrikkens kælder, hvor russerpigerne befandt sig.

Bomberne faldt ganske tæt på. En fuldtræffer faldt i bygningen lige ved siden af, hvorved en høj skorsten væltede om, og skodderne for vinduerne i kælderrummet blev blæst ind. Russerpigerne skreg af rædsel, Aksel og jeg var krøbet op i et hjørne, hvor murværket var lidt mere solidt. Vi var krøbet sammen på hug og sad med hinanden i hænderne i to timer, medens det frygtelige, nådesløse bombardement af byen fandt sted.

Jeg var virkelig meget bange. Da troede jeg, at min sidste time var kommet. Jeg syntes, at både Aksel og jeg var forbavsende rolige, men det var måske russerpigernes skrig, der påvirkede os. Endelig var det hele overstået. Jeg har siden hørt, at det var ca. 1.000 fly, der havde bombet byen på kryds og tværs.

Vi løb nu op fra kælderen. Det var som om, hele byen var i brand, og en tyk, kvælende, sort røg lå over hele området. Dag var som

nat. Aksel og jeg blev enige om at søge hjem til lejren. En strækning på ca. 12 kilometer.

Det var grusomt, det vi så. Det var virkelig, hvad jeg vil kalde et ragnarok i al sin gru. Der var gader, som vi slet ikke kunne passere. Brandbomber lå spredt omkring. Lemlæstede mennesker og dyr. Skrigende og fortvivlede mennesker løb rundt i gaderne. Smadrede bygninger i stribewis. Det var som om, hele området var knust af en stor maskine. Under de sammenstyrtede bygninger kunne der høres råb om hjælp.

Det hele var helt håbløst. Det var som om, det hele var nyttesløst. Vi havde faktisk kun den ene tanke at komme ud fra det næsten udslettede område.

På vor videre vej hjem til lejren passerede vi en gade, hvor vi dagen før i en stor fængselsbygning havde fået bevilget os et bad. Det gibbede i os, da vi så, at bygningen nu kun var en stor ruinbunke. Havde vi 400 politifolk blot været et døgn senere på stedet, havde vi været dræbt alle sammen.

Der var stadig et stykke vej tilbage, inden vi kunne være fremme ved lejren. Da vi endelig stod uden for lejren, var vi godt udmattede. Det havde taget os ca. 5 timer at komme igennem byen. Mange af vore kolleger, der også havde befundet sig i byens centrum under bombardementet, stod uden for lejren og fortalte hinanden, hvad de havde oplevet.

Alle var sluppet levende hjem. Aksel og jeg var de sidst ankomne. Det var hårdt for os alle, idet der endnu var mangel på tilstrækkelig mad. Der skulle heldigvis ikke gå ret lang tid, så fik vi atter Røde Kors-pakker. Vi sendte Røde Kors en taknemmelig tanke. Sådan en pakke betød liv for os.

Bombardementet, der blev foretaget af ca. 1.000 allierede fly, havde ved aktionen dræbt tusindvis af mennesker, og allerede dagen efter blev vi beordret ind i byens centrum i gader og i sammenstyrtede huse, hvor vi skulle rydde op. Herunder pådrog jeg mig en diskuslidelse.

Nogle dage efter blev Aksel og jeg sammen med 100 af vore kolleger beordret til byens store kirkegård, hvor mange af de dræbte fra bombardementet skulle begraves. Der lå allerede stabler af lemlæstede lig på kirkegårdens opsamlingsplads, og i de følgende dage kom der endnu flere.

I begyndelsen blev der gravet en grav for hver af de dræbte, men efterhånden var der ikke flere kister tilbage. Kisterne, der var lavet af pap og samlet med lister, var så skrøbelige, at de kunne gå fra hinanden, og så faldt liget ud.

I ca. 4 uger arbejdede vi her med at grave huller og nedsænke kister. I slutningen af de fire uger begyndte de endnu ikke begravede lig at gå i forrådnelse. Der blev derfor gravet en stor fællesgrav, hvor de resterende blev puttet ned. Det havde været en makaber opgave, der nu var afsluttet.

I lejren var vi meget ofte om natten nødsaget til at tage ophold i beskyttelsesrummet. Det var, når store formationer af allierede bombefly passerede stedet på vej til Dresden. Når dette fandt sted, kunne vi mærke jorden sitre under os.

Vi havde fået at vide, at svensk Røde Kors, foranlediget af greve Folke Bernadotte, havde fået tilladelse til at føre alle nordiske fanger til lejren i Neuengamme. Vi var holdt op med at arbejde, og vi ligefrem jublede af glæde.

Den 31. marts ankom den store kolonne af de hvide busser fra svensk Røde Kors. I løbet af forbavsende kort tid havde 400 politifolk fået sig anbragt i busserne, og vi kørte nordpå. Det var på høje tid, for vi kunne høre kanontorden både fra russerne mod øst og fra de allierede mod vest. De nærmede sig stedet.

Det var strålende solskin, og der var meget at se på under kørslen. Ødelæggelsen af byerne var umådelig. Da vi kørte gennem Hamburg var ødelæggelserne så kolossale, at man, hvis man stod på en stol, kunne overskue hele Hamburg.

Neuengamme

Da vi kørte ind i Neuengamme-lejren, havde meget forandret sig, siden vi forlod den for et halvt år siden. Det var som om, lejren var i opbrud. Vi skulle selv finde os til rette. I stenbygningen lå der mange steder døde fanger i køjerne. De skulle fjernes for at gøre plads til os andre.

Jeg mødte mange bekendte i lejren bl.a. min kollega Marcher, som jeg ikke havde set, siden han om sommeren i 1944 var blevet hentet af Gestapo på Ordrup politistation og senere under flugten på Strandvejen var blevet skudt ned. Jeg havde bestemt ikke ventet at se ham i live.

Frøslev

Den 6. april blev de danske politifolk hentet i lejren af busserne fra det danske Røde Kors. Vi skulle nu overføres til Frøslev-lejren. Det var mørkt, da vi nåede den danske grænse. Det var et gribende øjeblik, da vi passerede grænsen.

Tårene fik frit løb. Det siges, at rigtige mænd ikke græder, men det passer ikke. Jeg har set mange rigtige mænd fælde en tåre, men det sker uden hysteri. Det betyder blot at de i deres sorg eller glæde stadig har deres følelser intakt.

I Frøslev-lejren var det ikke slemt at være indespærret. Vi fik serveret pragtfuld mad og drikke, og vi fik en rigtig seng at ligge i. Opholdet her varede i to uger.

Så kom der besked om, at vi skulle transporteres til Sverige, hvor vi skulle være interneret til krigens afslutning.

Den 21. april blev vi i tog med rigtige personvogne kørt gennem Jylland, over Fyn og Sjælland til Københavns Havn, hvorfra vi i skib blev sejlet til Malmø.

Sverige

I Malmø blev vi indkvarteret i en badmintonhal, hvor der var opstillet køjer med rent sengetøj, og vi fik en overdådig behandling af de svenske lotter. Vi blev kørt til en badeanstalt, hvor vi blev befriet for vort meget slidte tøj fra inderst til yderst. Det var en pragtfuld fornemmelse. De gamle uniformer blev brændt.

Vi nød rigtig den store gæstfrihed, svenskerne viste os.

Efter en uges ophold i badmintonhallen blev vi overført til Ronnebybrunn, hvor vi blev indkvarteret i nogle villaer, men stadig fik vi en overdådig behandling. Vi længtes meget hjem til Danmark.

Der blev hele tiden lyttet til nyhederne fra radioen, og den 4. maj om aftenen kunne vi høre det forjættende budskab:

”Tyskerne i Danmark har kapituleret.”

Vi dansede, vi sang, og vi festede. Det vidunderlige var sket; vi havde genvundet vor frihed.

Ikke før den 7. maj kunne der skaffes os rejsemulighed til Danmark. Vi kørte til Malmø, og herfra blev vi sejlet til Københavns Frihavn, hvor vi blev modtaget af de nærmeste venner og familie. Følelserne fik frit spil.

Det var en utrolig dag. Med stor sorg mindedes vi alle de venner og kolleger, som havde mistet livet. Aksel skulle videre til Århus, hvor han boede. Jeg gav ham et stort farvel, og vi takkede hinanden for den hjælp, vi havde været for hinanden under den lange og hårde tur. ■

Krematoriet i Buchenwald. 1985

3 af de 6 højovne i krematoriet. 1985

To tidligere fanger, Aksel og Erik Gustafson ved Danmarks mindesøjle i Nationernes Gade. 1985

Mindesmærket over de fanger, der omkom i lejren

Pensioneret politiassistent Erik Gustafson